

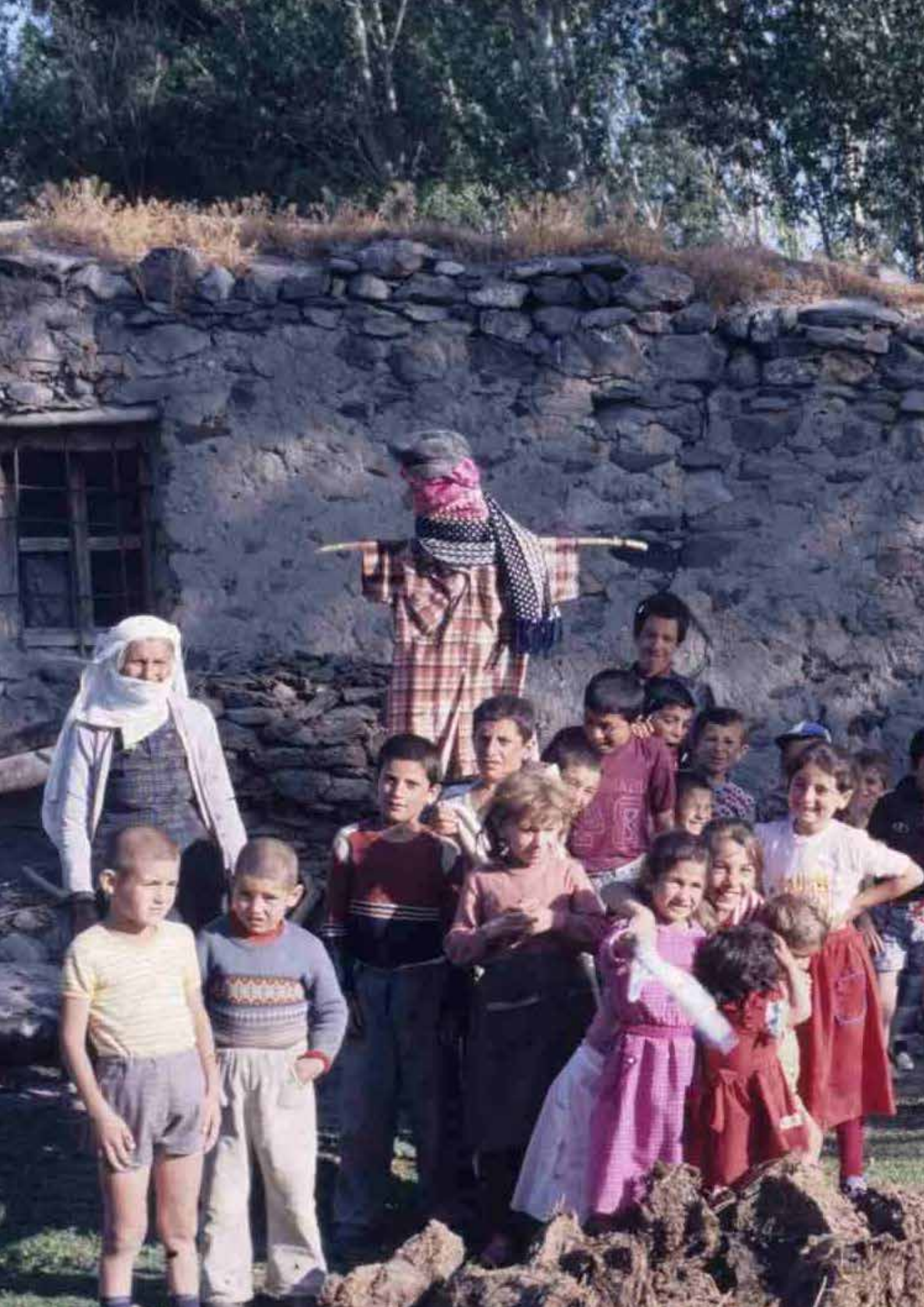
Anadolu'da Gerçekleştirilen Yağmur Yağdırma Ritüelleri

Tülay ASLIHAK UĞURELLİ

”

Anadolu'da Gerçekleştirilen Yağmur Yağdırma Ritüelleri*

Rainmaking Rituals Performed in Anatolia

Tülay ASLIHAK UĞURELLİ**

Özet

Geçmişten günümüze kadar insanlar, yağış olmadığı dönemlerde yağmurun yağmasını sağlamak amacıyla içerisinde taklit ve büyü'nün olduğu çeşitli ritüellere başvurmuşlardır. Yağmur yağdırma ritüelleri, halk takvimi ve meteorolojisi uygulamaları içerisinde Anadolu'da da çok yaygındır. Hasat için beklenen yağmurların yağmadığı bahar ve yaz mevsiminin ilk dönemlerinde gerçekleştirilen yağmur yağdırma ritüelleri, kökeni çok eskilere uzanan bereket törenleridir. Bu törenlerin temelinde, kutsal varlıklarla iyi geçinme, onların gönlünü hoş tutarak yağmur yağdırma düşüncesi yatar.

Bu çalışmada, Türkiye'de gerçekleştirilen yağmur yağdırma ritüelleri, ritüellerin yapılış amacı ve bunlara ilişkin uygulamalar üzerinde durulmuş; konuyla ilgili elde edilen tüm veriler birleştirilerek Anadolu'da bu ritüellerde pratiklerin ana başlıkları çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bereket Törenleri, Yağmur Yağdırma Ritüelleri, Etnografya, Folklor, Halk Meteorolojisi

Abstract

From the past to the present people have practiced various rituals including imitations and sorcery for the purpose of rain-making. These rituals, considered in the context of the folk calendar and meteorology practices are very common in Anatolia. Rain-making rituals, roots that date back to ancient ages, are considered abundance rituals practiced at the beginning of the spring and summer seasons in which the expected rain does not down for the harvest. The idea of rain-making through getting along with sacred creatures and pleasing them underlies these ceremonies.

In this study, the rituals of rain-making in Türkiye, the purpose of the rituals, and the practices related to them are emphasized. Besides, the main headlines of the practices carried out in the rain-making rituals in Anatolia were presented

Key Words: Abundance Rituals, Rain-making Rituals, Ethnography, Folklore, Folk Meteorology.

Giriş

Geçiminin büyük bir kısmını tarım ve hayvancılıktan sağlayan toplumlar için ürünü ve hayvanının yaşam kaynağı olan su vazgeçilmezdir. Su, insanoğlunun avcılıktan toplayıcılığa geçmesi; toprağı işlemeyi, meyveleri yemeyi öğrenmesi, buğday tarımı yapmaya başlamasıyla birlikte en önemli gereksinim haline gelmiştir. Bu nedenle insanın suyun önemini farkına

varmasının da asıl olarak yerleşik hayata geçmesi ve yiyeceğini topraktan elde etmesiyle başladığını söyleyebiliriz. İnsanlar bu yüzden yerleşim alanlarını her zaman su olan bölgelere kurmaya çalışmışlardır. Tarih boyunca uğruna büyük savaşların yapıldığı görülen suyu elde etme mücadelesi günümüzde de devam etmektedir.

* Geliş Tarihi: 01.11.2021- Kabul Tarihi: 24.05.2022

** Folklor Araştırmacısı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, İsmet İnönü Bulvarı, No: 32, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Kat:10 Oda: 1018 Çankaya-Ankara/TÜRKİYE, tülayaslihak@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-8554-9515

Tarih boyunca bereketin, bolluğun yani aslında hayatın ve var olmanın simgesi olması dolayısıyla su ve yağmur pek çok ritüelde kendine yer bulmuştur. Yağmur yağmadığı zamanlarda insan bu durumu göksel tanrılara bağlayarak kimi zaman onları taklit etmiş, kimi zaman da bu tanrılara kurbanlar sunarak onları hoş etmeye çalışmıştır (Erginer, 1971: s.140-141). İlkel insan, yağmur yağdırmak için en basit şekliyle doğa olaylarını taklit etmeyi seçmiştir. Örneğin Taselya'da Crannon halkı yağmur yağdırmak istediklerinde bir tapınakta gizledikleri bronz arabalarını sallayarak bir anlamda gök gürültüsünün taklidi olan sesler çıkarmıştır (Frazer, 1991: s. 23). Yani bir bakıma Tanrı taklidi yaparak yağmur yağmasını sağlamaya çalışmışlardır.

Günümüzdeki yağmur yağdırma ritüelleri, eski dönemlerde yapılan uygulamaların kalıntılarını taşımaktadır ve Türkiye coğrafyası dışında da pek çok ülkede canlı bir şekilde varlığını sürdüren bu ritüeller içerisinde farklı uygulamalar söz konusudur.

Anadolu coğrafyasında görülen en yaygın inanış ve uygulamalardan biri olan yağmur yağdırma ritüellerinin tarihi İslamiyet öncesi dönemlere kadar gider. Bu ritüeller, dinsel ve büyüsel olmak üzere iki ana başlıkta toplanmakla birlikte yetişkinlerin ve çocukların yaptıkları yağmur yağdırma ritüelleri olarak da farklılık göstermektedir. Sedat Veyis Örnek, "Budunbilimleri Terimleri Sözlüğü"nde yağmur yağdırma ritüellerinin dinsel ve büyüsel olmak üzere iki tanımını vermektedir (1973: s.67). Örnek, büyüsel yağmur dualarını "yağmur büyü" olarak adlandırarak; çocukları ıslatmak, sulara taş atmak, yağmuru canlandıran hareketler yapmak gibi daha çok benzetmeli büyü ilkesine uygun işlemlerle gerçekleştirildiğini söyler. Ayrıca yüce varlıklar üzerinde etkileyici gücü olduğuna inanılan dua, kurban, adak vb. aracılığıyla yapılan yağmur yağdırma ritüellerini de büyü türü olarak tanımlar. Dinsel yağmur dualarının ise kuraklık zamanı yağmur yağdırmak için kutsal varlıklara, atalara, ulu kişilere yönelik yapılan ve onları merhamete getirecek ve yumuşatacak mahiyette olan yalvarışlar ve dualar olduğunu ifade eder.

Anadolu'da yetişkin erkeklerin yaptığı yağmur yağdırma ritüelleri dinsel törenlerdir ve daha çok dini motifler uygulanmaktadır. Çocuk ve kadınların gerçekleştirdiği yağmur yağdırma ritüellerinde ise dini uygulamalara pek rastlanmamaktadır ve büyüsel uygulamalar hâkimdir. Bununla birlikte gerek çocuklar

gerekse de kadınlar tarafından gerçekleştirilen yağmur yağdırma ritüellerine karar verenlerin çoğunlukla yetişkin erkekler olduğunun da söylenmesi gerekir (Adal, 1961: s. 2366; Aslıhak, 2002: s. 25, 27; Aydınoğlu, 1970: s. 5685; Candan, 1961: s. 2342; Gözaydın, 1972: s. 6312; İnce, 2009: s. 119; Polat, 2007: s. 281).

Çocukların ve kadınların gerçekleştirdiği ritüellerde bir diğer dikkat çeken husus dramatik oyun öğelerinin baskın olması; aynı zamanda farklı aletler ve hayvanlar (yeşil dallar, kukla, çuval, çamurdan yapılmış kurbağa heykelcikleri, eşek vb.) kullanılmasıdır. Çocuklar ritüeli bir oyun edasıyla gerçekleştirmekte; kukla veya yapma bez bebekleri dolaştırarak tekerlemeler söylemekte ve evlerden yiyecek istemektedirler. Kadınlar ise eşek süslemekte, kurbağa dolaştırmakta veya yılan yakıp suya atmaktadırlar (Acıpayamlı, 1963: s. 8, 11-18; Acıpayamlı, 1964: s. 233, 235, 243; Adal, 1961: s. 2366; Aslıhak, 2002: s. 25, 27; Aydınoğlu, 1970: s. 5685; Candan, 1961: s. 2342; Gözaydın, 1972: s. 6312; İnce, 2009: s. 119; Polat, 2007: s. 281, YB20100579¹; YB2013.0139; B1998.0028).

1. 1. Yağmur Duasının Yapılış Şekli

Yağmur yağdırma amacıyla yapılan uygulamalardan ilki yağmurun taklit edilmesidir. Anadolu'da gerçekleştirilen yağmur yağdırma ritüellerinde, avuç içleri yere bakacak şekilde dua edilmesinin nedeni yağmurun yağış şeklini taklit etmektir. Frazer'in Altın Dal adlı eserinde Rusya'dan verdiği bir örnek, taklit unsurunun dünyanın farklı yerlerinde de uygulandığını ortaya koymaktadır:

"Rusya'da Dorpat yakınında bir köyde, yağmura çok gereksinim olduğunda üç adam eski bir kutsal korulukta köknar ağaçlarına tırmanırdı. Bunlardan biri, gök gürültüsünü taklit etmek için bir çekiçle bir kazana ya da küçük bir fıçıya vururdu; ikincisi şimşegi taklit etmek için yanar iki odun parçasını birbirine sürter; kıvılcımlar çıkartırdı; "yağmurcu" diye adlandırılan üçüncüyse bir demet ince dalla bir kovadan sular serperdi her yana." (Frazer, 1991: s. 13-14)

1 Bu numaralar belgenin Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Bilgi ve Belge Merkezi arşiv yer numarasını göstermektedir.

Örnek ise Frazer'ın vermiş olduğu bu örneği destekler biçimde taklit büyüsünü benzetmeli büyü olarak tanımlar ve bir olayın, bir insanın, bir hayvanın, bir durumun, bir işlemin, benzer sembolik veya gerçek benzetimini yaparak aslını etkilemeyi amaçlayan sihir türü şeklinde tarif eder (Örnek, 1973: s.16).

Anadolu'da yağmur yağdırma amacıyla yapılan uygulamalardan bir diğeri, ritüel esnasında duayı yöneten hocanın ve duaya katılanların elbise, şapka ve ayakkabılarını ters giymesidir (Acıpayamlı, 1963: s. 8, 11-18; Acıpayamlı, 1964: s. 233, 235, 243; Adal, 1961: s. 2366; Aslıhak, 2002: s. 25, 27; Aydınöğlü, 1970: s. 5685; Candan, 1961: s. 2342; Gözaydın, 1972: s. 6312; İnce, 2009: s. 119; Polat, 2007: s. 281; YB2010.0579; YB2013.0139; B1998.0028). Elif Şebnem Kobyay bu uygulamanın İslamiyet'ten önce Araplar arasında da görüldüğünden bahsetmekte ve elbiselerin ters giyilmesini aktif büyü olarak yorumlamaktadır (Kobyay, 2014: s. 78, 79). Ortada bir kuraklık vardır ve yağmur yağmamaktadır; elbise, ayakkabı ve şapkalar ters giyilerek bir nevi bu durumun tersine çevrilmesi için büyü yapılmaktadır.

Savur'da yağmur duasına çıkanlar eski elbiselerini ters çevirerek giymektedirler (Adal, 1961: s. 2366). Seydişehir'de yağmur yağdırma ritüelinin gerçekleştirileceği gün çocukların ayakkabılarını ters giydirilmektedir (İnan, 1959: s. 1861). Uşak'ta, yağmur duası esnasında duayı yaptıran hoca cübbesini, cemaat ise üzerlerinde bulunan hırkalarını ters çevirip giymektedirler (Kılıç, 2011: s. 508). Niğde'de, yağmur duası sırasında ceketler ters çevrilip giyilmektedir (Polat, 2007: s. 275-283).

Delice, Hacıobası köyünde ise duaya çıkılacağı gün eski elbiseler giyilmektedir (Aydınöğlü, 1970: s. 5685).

Hatay, Arsuz'da (İnce, 2009: s.119), Çorum, Çobandivan köyünde (Aslıhak, 2002: s. 25, 27) ve Delice Hacıobası köyünde (Aydınöğlü, 1970: s. 5685) yağmur duasından sonra kılınan namazın ardından orada bulunanlar bir halka şeklini alarak birbirleriyle teker teker tokalaşırlar. Burada amaç dargın kimsenin kalmamasını sağlamaktır. Bu şekilde yağmur duasının daha etkili olacağına ve duanın kabul edileceğine inanılmaktadır.

1. 2. Yağmur Duasına Çıkma Zamanı

Anadolu'da gerçekleştirilen yağmur yağdırma ritüellerinde, ritüelin yapılaş zamanıyla ilgili kesin bir tarih yoktur. Bölgenin ileri gelenleri veya yaşlılar, genellikle mahsulün bereketli olabilmesi için toprağın suya en çok ihtiyaç duyduğu dönemde beklenen yağmurlar yağmazsa yağmur duasına çıkmaya karar vermektedirler ve bu tarihler çoğunlukla nisan ayında başlayıp haziran ayının sonuna kadar devam etmektedir. Yapılan literatür taramaları ve alan araştırmaları da Anadolu'da yağmur yağdırma ritüellerine çıkma zamanı ile ilgili bir kesinlik bulunmadığını; ancak ritüellerin genel olarak yaz aylarında (Köse, 1965: s.3650; Oğuz ve Işıkhay, 2006: s.41-43; YB2009. 0429), mayıs-haziran aralığında (Cinlioğlü, 1961: s. 2304; Düzgün, 1999: s.81), mayıs ayında (Oğuz ve Işıkhay, 2006: s.3; YB2013. 0564) gerçekleştirildiğini göstermektedir.

Çankırı, Kızılırmak, Güneykışla köyünde nisanın başında (YB2010. 0579) “nisan yağsa dinmese” denilerek dua edilir. Savur'da kuraklık baş göstermeye başladığı zaman yağmur duasına çıkılır (Adal, 1961: s. 2366). Mersin ili, Mezitli ilçesi, Tepeköy'de de yağmur duasına çıkmak için belirli bir tarih yoktur. Ancak eski dönemlerde yağmur yağmadığı dönemlerde çocuklar tarafından yağmur yağdırmak amacıyla dodu gezdirildiği bilinmektedir (Çete, 1955: s. 1068). Kadirli, Harkaçtı köyünde yağmur yağdırmak amacıyla çocuklar tarafından oynanan “Bodi Bostan” oyununun zamanı yaz aylarıdır (Uz, 1954: s.831). Kobyay; Artvin, Yusufeli, Çeltikdüzü köyünde Mayıs-haziran aylarında; Kayseri Sarıoğlan'da nisan-mayıs-haziran aylarında; Gözebaşı köyünde haziran-temmuz aylarında; Konya Akşehir Mevlütlü köyünde ise nisan-mayıs aylarında belirlenen herhangi bir günde yağmur duasına çıkıldığını belirtmiş; bununla birlikte kış aylarında dahi yağmur duasına çıkılabildiğini ifade etmiştir (Kobyay, 2014: s.79-80). Manisa, Soma, Yağlı köyünde yağmur yağsın veya yağmasın her yıl mayıs ve haziran aylarında yağmur duasına çıkılır (YB2004.0020). Çorum, Oğuzlar ilçesinde nisan ayının ilk haftası yağmur duası gerçekleştirilir (YB2005.0076).

Yağmur yağdırma ritüellerinin tarihiyle ilgili verdiğimiz bu aktarımlar genellikle ay temellidir. Bunun yanında ritüelin özel bir gün veya zaman aralığında gerçekleştirildiği örnekler de mevcuttur ve duaya çıkmak için genellikle perşembe veya cuma

günleri tercih edilse de (Uz, 1954: s. 1039) yapılan literatür ve alan araştırmalarında farklı günlerin tercih edildiği örneklerle de karşılaşmıştır. Uşak, Banaz, Susuz köyünde yağmur yağmadığı zaman cuma günü yağmur duasına çıkılır (YB2015.0272). Edirne, Süloğlu, Akardere’de çocukların da duaya katılımının sağlanması amacıyla yağmur duası pazar günü yapılmaktadır (YB2010.0286). Aydın, İncirlioba, Karabağ’da yağmur duası için pazar, pazartesi veya perşembe günleri tercih edilmektedir (YB2010.0641). Ankara Horan köyünde ise yağmur duası kuşluk vaktinden az önce yapılmaktadır (Turgay, 1961: s. 2415).

1. 3. Yağmur Duasının Yapıldığı Yerler

Anadolu’da yağmur yağdırma ritüellerinin gerçekleştirildiği mekânlar birbirinden çok az farklılık göstermekte ve çoğunlukla yatır veya türbelerin olduğu yerlerin ve mezarlıkların tercih edildiği görülmektedir. Savur’da (Adal, 1961: s. 2366), Kayseri’de (Şimşek, 2003: s. 79) ve Ankara, Horan’da mezarlıkta yağmur duası edilir. Bazı yerlerde bu amaçla belirli bir mezarlık tercih edilmektedir. Tekirdağ’da Namazgah denilen mezarlığa (Acıpayamlı, 1963: s. 9); Sün’de Hoca Seyit Mezarlığı’na (Acıpayamlı, 1963: s. 10) gidilir. Candan; Kastamonu’da yağmur duası için özellikle türbelerin tercih edildiğinden, yürüyerek iki veya üç saatlik uzaklıktaki türbelere dahi gidildiğinden bahsetmektedir (Candan, 1961: s. 2342). Polat; Niğde, Çiftlik ilçe merkezinde yağmur duası için “Dede” adı verilen mevkiye gidildiğini aktarmaktadır. Ayrıca Azatlı kasabasında Osman Dede Türbesi’ne, Şeyhler köyünde Tekke’ye, Divarlı kasabasında, kabristanda bulunan Fakı Hoca Türbesi’ne, Kulaköy’de Dede’ye, Çınarlı köyünde Anardı mevkiinde bulunan Dede’ye, Murtaza köyünde Bozdağ’da bulunan Dede’ye, Sultanpınar köyünde Tekke’ye, Mahmutlu köyünde Yurt mevkiindeki Çeşme başında bulunan Yatır’a, Kitreli kasabasında Cıngıllı Dedeye, Bozköy kasabasında Dede’lere gidildiğini bilgisini de vermektedir (Polat, 2007: s. 277).

Yüksek yerler, su kenarları veya yeşil alanlar ritüelin gerçekleştirilmesi için tercih edilen diğer mekânlardır. Özellikle dağ ve yüksek yerlere ve bu tür yerlerde bulunan türbelere çıkılması oldukça yaygın bir uygulamadır. Delice, Hacıobası’nda yağmur duasına çıkılmadan önce mezarlıkta dua edilir ve ardından

“Damlacanın Depesi” denilen yüksek bir yerde yağmur duası gerçekleştirilir (Aydınoğlu, 1970: s. 5685). Ankara’da yağmur duası için yüksek tepelere ve mezarlıklara çıkılır (Turgay, 1961: s.2415). İzmir ili, Kiraz ilçesi, Veliler Mahallesi’nde yağmur duası için mezarlığın yanındaki çeşmeye gidilir (YB2008.0084). Samsun’da yapılan yağmur yağdırma ritüellerinde Dua Tepe’de topluca dua edilir ve ardından Yağmur Dede Türbesi’ne gidilir (Şişman, 2003: s. 81, 87). Tekirdağ’da, yüksek yerlere (İşçiler, 1961: s. 2479), Çorum, İskilip’te Deveci Dağı’na (Aslıhak, 2002: s. 25); Çankırı, Kızılırmak, Güneykışla’da köyü gören yüksek yerlere (YB2010.0579); Çorum, Çobandıvan köyünde Dilata Sultan Tekkesi’ne (Aslıhak, 2002: s. 25); Çorum, merkez Bütet köyünde üç gün boyunca Kalkan Dede, Göğce Dede ve Yedi Abdallar’a (Aslıhak, 2002: s.26); Çorum, Oğuzlar’da Can Baba Türbesi’ne (YB2005.0076); Muğla, Ula’da Eren’e (YB2013.0789); Aydın, İncirlioba, Karabağ’da Kazaklar Dedesi’ne (YB2010.0641); Tokat, Zile, Kervansaray’da Evliya Tepesi’ne (YB2009.0429); Hatay, Dört Yol’da Azhar Dede Türbesi’ne ve Alahan’da, Fırınz Yaylası’na (İnce, 2009: s. 114-122); Gümüşhane’de yatırlara (Akman, 2009: s.191); Kütahya, merkezde Gayıbı Sunullah Türbesi’ne (Durdu, 2010: s.181); Adana’da, Boğa Dede, Bulut Dede, Tosun Dede türbelerine (Artun, 1999: s. 125) gidilmektedir. Acıpayamlı’nın aktardığına göre ise Trabzon’da yüksek tepelere; Erzurum, Gümüşlü Kümbet’te Gümüşlü Veli Türbesi’ne; Sindel’de Dede Taşı’na; Isparta’da Erenler, Yediler, Kırklar tepelerindeki velilerin türbelerine; Kastamonu’da Türbe Önü’ne, Bergama’da Alaca Atlı Dede’ye gidilmektedir (Acıpayamlı, 1963: s. 237-238).

Kültür ve Turizm Bakanlığı folklor araştırmacıları ise bu uygulamalardan farklı olarak Amasra, Çakrazşeyhler’de yağmur duası için önce Şehitlik denilen yere gidilerek yağmur duası yapıldığını ve şayet bu duadan sonra yağmur yağmazsa Meşe Dede’de bulunan meşenin etrafında dua edildiğini (YB2016.0508); Konya, Bozkır, Çağlayan Mahallesi’nde Erenler Tepesi’nde bulunan çok yaşlı ve büyük bir ağacın dibinde (YB 2016.0295); Konya, Meram, Gök yurt köyünde köyün merkezinde bulunan harman yerinde (YB2016.0299); Edirne Süloğlu Akardere’de köyün yeşil alanlarında (YB2010.0286) yağmur duası yapıldığını tespit etmişlerdir.

Ritüellerde su kenarlarının tercih edildiği örnekler de vardır. Ürgüp'te, dere kenarında (Özsağdıç, 1953: s. 3815-3816), Hatay'da, Samandağ Sahili'nde bulunan Hz. Hızır Türbesi'nde (İnce, 2009: s.114-122), Konya'da Değirmen Çayı'nda (Acıpayamlı, 1963: s.237-238), Çorum, Oğuzlar'da Uluçayır denilen yerde bulunan çeşme başında (YB2005.0076), Uşak Banaz, Susuz'da Banaz Çayı'nda (YB2015.0272) yağmur duası yapılmaktadır. Tokat'ta da yağmur duasına katılacak olanlar kentin batı yönünde ve üç saat mesafede bulunan Marul Çayı başında bir araya gelmektedirler (Cinlioğlu, 1961: s.2304).

1.4. Yağmur Duasına Katılanlar

Anadolu'da bölgelere göre farklılık göstermekle birlikte yağmur duasına çoğunlukla erkeklerin çıktığı; çocukların da duaya katıldıkları tespit edilmiştir (Adal, 1961: s. 2366; Aslıhak, 2002: s. 25, 27; Aydınöğlu, 1970: s. 5685; Candan, 1961: s. 2342; Gözaydın, 1972: s. 6312; İnce, 2009: s. 119; Polat, 2007: s. 281). Ritüele katılanlar, hocanın önderliğinde duayı gerçekleştirirler. Savur (Adal, 1961: s. 2366), Delice Hacıobası (Aydınöğlu, 1970: s. 5685), Tokat (Cinlioğlu, 1961: s. 2304), Tekirdağ (İşçiler, 1961: s. 2479), Ürgüp (Özsağdıç, 1953: s. 3815-3816), Bozkır (Erdem, 2008: s. 50-51), Hatay (İnce, 2009: s. 114-122), Uşak, Banaz, Susuz köyü (YB2015.0272), Uşak (Kılıç, 2011: s. 507) ile Balıkesir, Çorum, Kastamonu, Konya, Ankara Bayındır'da (Acıpayamlı, 1963: s. 237-238) yağmur duasına hayvan sürüleri ile birlikte çıkılmaktadır. Niğde'de duaya katılan çocuklar ellerine aldıkları taşları dua esnasında birbirine vurarak sesler çıkarmakta; yetişkinler de silah atarak uzakta bulunan çobana, duaya kadar birbirinden ayrılan koyun ve kuzuları serbest bırakmaları için işaret göndermektedir. Dua esnasında annelerinden ayrılan kuzular bağırtılmakta ve bu sayede yağmur yağması için yapılan duanın etkisinin artırılması amaçlanmaktadır (Polat, 2007: s. 275-283). Bazı bölgelerde ise duaya köpeklerin de götürüldüğü tespit edilmiştir.

Uşak ili, Banaz ilçesi, Susuz köyünde yağmur duasına çıkılacağı cuma günü, hoca namazdan çıktıktan sonra bir öksüzün boynuna küçük bir yün torba takar ve çocuk önde hoca ve kalabalık arkada Banaz Çayı'na gelinerek yağmur duası gerçekleştirilir (YB2015.0272).

Bazı bölgelerde, ritüel yalnızca kadınlar tarafından gerçekleştirilmektedir (Aslıhak, 2002: s. 25, 26; Başar, 1972: s. 208-211; Özsağdıç, 1953: s. 3815-3816; YB2004.0020; YB2016.0295). Sadece kadınların katılım sağladığı bu ritüellerde büyüsel motifler ağırlıktadır. Çorum, Büğet köyünde kuraklığın arttığı dönemlerde kadınlar yağmur yağdırmak için yaşlı bir eşeğe kadın kıyafetleri giydirebilirler. Süslenen bu eşek genç kızlar ve kadınlar tarafından ev ev dolaştırılır (Aslıhak, 2002: s. 25, 26). Erzurum'da, yağmur yağdırmak için kadınlar genç bir kızı eşeğe ters bindirip Aras Nehri kıyısına götürür ve haberi yokken kızı suyun içine iterler (Başar, 1972: s. 208-211). Kütahya, Çavdarhisar'da kadınlar yağmur yağması için sac kurup gözleme, pilav, helva ve tavuk pişirerek (Durdu, 2010: s. 181); Manisa Soma Yağlı köyünde ise gözleme yaparak (YB2004.0020) yoldan geçenlere dağıtırlar. Karabük, Safranbolu, Arcak'ta kadınlar evde abdest alıp ellerinde su kaplarıyla türbelere çıkarak iki rekât namaz kılar ve daha sonra "Allah'ım bize yağmur ver" diye üç defa seslenirler. Köye dönüş yolunda ise annesinin ilki olan bir çocuğu köyün ortasındaki çeşmede ıslatırlar (Barlas, 1996: s. 5).

Ürgüp (Özsağdıç, 1953: s. 3815-3816) ve Gümüşhane'de (Akman, 2009: s. 191-193) yağmur duasını kadınlar ve çocuklar erkeklerden ayrı olarak gerçekleştirir. Sinop, Boyabat, Saraydüzü'nde kadınlar kendi aralarında mahalle arasında yağmur duası yaparlar (B1998.0028). Konya, Bozkır, Çağlayan Mahallesi'nde kadınlar şifacı olarak bilinen yaşlı bir kadının önderliğinde Erenler Tepesi'nde bulunan yaşlı bir ağacın dibinde yağmur duasını gerçekleştirirler (YB2016. 0295).

Erkekler tarafından gerçekleştirilen yağmur yağdırma ritüellerine nadir olmakla birlikte kadınların katıldığı da görülür. Kastamonu'da duaya yetim çocuklar, dul kadınlar ve yaşlı erkekler en ön sırada durarak katılmaktadır (Candan, 1961: s.2342). Çorum, Çobandivan köyünde, kadınlar erkeklerle birlikte yağmur yağdırma ritüelinde yer alırken dua kısmına katılmazlar (Aslıhak, 2002: s. 24, 25). Uşak'ta erkekler, küçük mezarlığın yanında bulunan harman yerinde altı gün boyunca yağmur duasına çıktıkları halde yağmur yağmazsa yedinci gün kadın ve çocukların da katılımıyla Yunus Dede'nin yatırının bulunduğu tepeye çıkılır ve yağmur duası burada tekrarlanır (Kılıç, 2011: s. 508). Ankara, Horan'da (Turgay, 1961:

2415); Muğla, Kavaklıdere’de (YB2013.0139); Aydın, İncirliova, Karabağ’da (YB2010.0641); Tokat, Zile, Kervansaray’da (YB2009.0429) ve Hatay Alahan’da (İnce, 2009: s. 114-122) kadınlar ve çocuklar yağmur duasına erkeklerle birlikte çıkarlar. Bu ritüellerde kadınlar, erkeklerden ayrı bir yerde dururlar (Candan, 1961: s. 2342; Özsağdıç, 1953: s. 3815-3816; Aslıhak, 2002: s. 25).

1. 5. Yağmur Duasında Kurban Kesme

Yağmur yağdırma ritüellerinde kurban kesme uygulaması oldukça yaygındır. Ritüele hangi gün çıkılacağı kararlaştırıldıktan sonra hocanın veya muhtarın belirlediği birkaç kişi evleri dolaşarak kesilecek kurban için para toplar (Acıpayamlı, 1963: s. 237-238; İnce, 2009: s. 114-122; YB2013.0564, YB2010.0579, YB2009.0429). Bu kurban, çoğunlukla koyun olmakla birlikte eski dönemlerde deve (Aslıhak, 2002: s. 27), boğa, at (Bekki, 2008: s. 97), dana veya tosun (Artun, 1999: s. 125) gibi hayvanların da kurban edildiği tespit edilmiştir. Örnek; tarımla uğraşan toplumların, doğaüstü güçlerin gönlünü hoş tutmak, onlarla uzlaşmak, şükranlarını sunmak ve isteklerde bulunmak için doğaüstü kuvvetlere yemek, içki, sebze-meyve ve evcil hayvanlar sunduklarından bahsetmektedir (Örnek, 1971: s. 140-141). Erginer, bu durumu dilimize yerleşmiş olan kurban sözcüğünün kökü olan ‘krb’nin anlamının Arapça yakınlaşma, başka bir deyişle akraba olma ile bağlantısını kurarak, kurbanın aslında bir aracı olduğunu belirtmektedir (Erginer, 1997: s. 17)

Kurban motifi eski uygarlıkların bereket törenlerinde de oldukça yaygındır. Nitekim Ökse, bu durumu şöyle açıklar: “*Eski Mezopotamya’da yeni tarım mevsiminin, dolayısıyla yeni yılın başlangıcı, akıtu bayramları ile kutlanırdı. Assur ve Babil’de kutlanan akıtu bayramı sırasında tanrıların heykelleri şehrin duvarlarının dışına çıkan geçit yolu boyunca taşınır ve bir kanal yakınına ya da bir akıtu tapınağına getirilir, Tammuz ile İstar’ın birleşmesi bayramı sırasında İstar rahibelerinin rol aldığı “kutsal evlilik” ile canlandırılır, tapınağın bahçesinde tanrılar ve ataların ruhları için kurbanlar yapılır ve topluca yemek yenirdi*” (Ökse, 2006: s. 53).

Günümüzde, Anadolu’da gerçekleştirilen yağmur yağdırma ritüellerinde kurban kesme, ritüelin en temel öğelerinden biridir. Yağmur yağması için

kurban kesilmesi ve kan dökülmesinin gerekli olduğu düşüncesi çerçevesinde kesilen hayvanın eti genellikle ritüelin uygulandığı yerde pişirilmekte, çiğ olarak geri götürülmemektedir. Çorum, İskilip ilçesinde ise çiğ olarak yoksullara dağıtılmaktadır (Aslıhak, 2002: s. 27).

1. 6. Yağmur Duasında Yemek Yeme

Yağmur yağdırma ritüellerinin neredeyse hepsinin sonunda topluca yemek yenmektedir. Daha önceden parası ortaklaşa toplanarak alınan kurbanlar ritüel alanında kesilip pişirilerek ritüele katılanlara dağıtılmaktadır (Acıpayamlı, 1963: s. 11, 12, 14, 38, 39; Aslıhak, 2002: s. 25, 26; Erdem, 2008: s. 50-51; İnce, 2009: s. 119, 120; YB2013.0564, B1998.0028, YB2009.0429, YB2010.0286, YB2010.0641, YB2010.0579, YB2008.0084). Hatay’da, artan kurban etleri balıklar, kurtlar, kuşlar yesin diye denize (İnce, 2009: s.114-122); Uşak’ta, Banaz Çayı’na (YB2015.0272); Aydın, İncirliova, Karabağ’da dua yapılan türbenin başına (YB2010.0641); Çankırı, Kızılırmak, Güneykışla köyünde dua yapılan alana (YB2010.0579); Samsun’da doğadaki hayvanların da yemesi amacıyla etrafa dökülmektedir (Şişman, 2003: s. 88). Kurbanla birlikte keşkek (Akman, 2009: s. 191-193; YB2013.0139, YB2010.0641) ve pilav (Aydın, 1970: s. 5685; Cinlioğlu, 1961: s. 2304; İşçiler, 1961: s. 2479; Köseoğlu, 2009: s. 44) pişirilmesinin yanı sıra evlerden getirilen yiyeceklerin yenmesi de yaygın bir uygulamadır (Şişman, 2003: s.86-92). Ritüel esnasında kurbanın yanında pişirilmek üzere evlerden yağ, bulgur, şeker, pirinç gibi şeyler toplanarak kurban ile birlikte yenilmektedir. Uşak, Banaz, Susuz’da kurban kesilmez; ancak, evlerden “aşlık” adı altında toplanan un, bulgur, şeker gibi yiyecekler pişirilerek ritüel sonrası yenilir (YB2015.0272). Çorum, Oğuzlar’da yağmur duasına “aş pişirme” denilir ve aşure pişirilir. Herhangi bir kurban kesilmez (YB2005.0076). Yağmur yağdırma ritüelinde içerisinde buğday, fasulye, börülce, nohut, pirinç, susam gibi yiyeceklerin olduğu aşure pişirme uygulaması Muğla Ula’da da görülmektedir (YB2013.0783).

Adana ili, Kadirli ilçesi, Harkaçtı köyünde; çocukların gerçekleştirdiği yağmur yağdırma ritüelinde çocuklar evlerden topladıkları yiyecekleri bir yerde toplanarak pişirip yemektirler (Uz, 1953: s. 831). Dramatik köy seyirlik oyunları şeklinde, yetişkinler veya

çocuklar tarafından gerçekleştirilen yağmur yağdırma ritüellerinde evlerden yiyecek toplanması uygulaması esastır. Bu bağlamda toplanan yiyecekler ritüelin sona ermesiyle birlikte; Mersin, Tepe köyünde (Çete, 1955: s. 1068); Sıraç köyünde (Selvi, 1969: s. 5291); Söğüt, Borçak köyünde (Bahçeci, 1959: s. 1882); Çorum, Bütet köyünde (Aslıhak, 2002: s. 25, 26); Yalova, Altınova, Tevfikiye köyünde (YB2016.0502); Konya, Bozkır, Çağlayan Mahallesi'nde (YB2016.0295), Muğla, Milas, Kıyıkışlacık köyünde (YB2013.0787); Sinop, Boyabat, Saraydüzü köyünde (B1998.0028); Aydın, Nazilli'de (Çatık, 2013: s.56); Hatay, Alahan'da (İnce, 2009: s. 120) topluca yenilmektedir. Acıpayamlı'nın aktardığına göre çocuklar topladıkları yiyecekleri Çankırı, Erzincan, Mersin, Kadirli, Safranbolu, Kozan, Soma, Konya, Kilis, Urfa, Sivas, Balıkesir ve çevresi ile Şebinkarahisar'da pişirerek; Sivas'ta bir baca üzerinde pilav yaparak yemektedirler (Acıpayamlı, 1963: s. 37).

Erzurum'da 13-15 yaş arasındaki çocuklar yağmur yağdırma ritüelini gerçekleştirmek için bir araya gelerek süpürge den yaptıkları bebeği ev ev dolaştırdıktan sonra bu evlerden topladıkları yağ, bulgur, yumurta gibi yiyecekleri pişirerek yerler (Düzgün, 1999: s. 81). Kütahya'da ise 5-6 yaşındaki çocuklar ile 20 yaşındaki gençlerden oluşan grup, evleri dolaşarak yiyecek toplar ve bunları topluca yerler (Durdu, 2010: s. 181).

Anadolu yağmur yağdırma ritüellerinde, ritüel sona erdiğinde yemekler topluca yenilmektedir. Bölgelere göre farklılık göstermekle birlikte kadınlar ile erkekler için ayrı sofralar serilirken, bazı bölgelerde önce erkeklere daha sonra kadınlara yemek verilmektedir. Pişen kurban eti çobanlara, yoldan geçen yolculara da dağıtılmakta; yağmur yağdırma ritüeline katılamayanlar için ise ayrılarak gönderilmektedir.

Sonuç

Yaşamın kaynağı olan su, insanlık için bolluğun ve bereketin sembolüdür. Özellikle tarım toplumlarında toprağın ürün verebilmesi için en önemli ihtiyaç sudur. Bu nedenle tarımın insan yaşamında önemli bir yeri olduğu Anadolu'da, çok eski dönemlerden beri uygulandığı bilinen yağmur duaları halen yaygın bir ritüel olarak karşımıza çıkmaktadır. Zamanı geldiği halde yağmayan yağmurlar, farklı bölge ve yörelerde farklı uygulamalarıyla karşılaşılan bu ritüeller aracılığıyla yağdırılmaya çalışılmaktadır. Daha eski dönemlerde dinsel ve büyüsel uygulamaları birlikte görmek mümkünken günümüzde neredeyse her köyde gerçekleştirilen yağmur yağdırma pratiklerinde artık dini uygulamaların egemen olduğu gözlemlenmektedir. Bununla birlikte eski dönemlerden kalan büyüsel uygulamaların ufak parçalar halindeki izleri neden yapıldıkları bilinmese de ritüel esnasında devam ettirilmektedir. Ritüeller sırasında gerçekleştirilen kurban kesimi "ben sana veriyorum sen de bana ver" düşüncesinden hareketle varlığını hâlâ sürdüren bir uygulamadır. Özellikle kadın ve çocuklar tarafından gerçekleştirilen ritüellerde büyüsel uygulamalar hâkimdir ki bu durum kültürel bellek açısından son derece büyük önem arz etmektedir.

Kaynakça

Acıpayamlı, Orhan (1963). Türkiye’de Yağmur Duası ve Psiko-Sosyal Metot’la İncelenmesi, *DTCF Dergisi, Cilt XXI, Sayı: 1-2:* 1-39.

Acıpayamlı, Orhan (1964). Türkiye’de Yağmur Duası, *DTCF Dergisi, Cilt XXII, Sayı: 3-4,* 221-250.

Adal, Osman Sabri (1961). Savur’da Yağmur Duası, *TFA, 141,* 2366.

Akman, Ayşe (2009). Gümüşhane İli Halk Takvimi ve Meteorolojisi Uygulamaları, *Gümüşhane Halk Kültürü Alan Araştırmaları, Gümüşhane Valiliği Yayınları,* 161-195.

Artun, Erman (1999). Adana Yağmur Yağdırma Törenlerinde “Boğa Dede, Bulut Dede ve Tosun Dede Kültü, 1. Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyalari Kongresi Bildirileri, Ankara: Ervak Yayınları, 43-51.

Tülay (2002). Çorum Merkez Çobandıvan Köyü, Bütet Köyü, İskilip İlçe Merkezinde Yapılan Yağmur Duaları, *Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1999,* Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 24-28.

Aydınoğlu, Gülali (1970). Delice Hacıobası Köyü’nde Yağmur Duası, *TFA, 12,* 5685-5686.

Bahçeci, Mehmet (1959). Borçak’ta Yağmur Duası, *TFA, 5,* 1883.

Barlas, Uğuroğlu (1996). Karabük ve Safranbolu Yöresinde Yağmur Duası Yapılan Türbe ve Yatırlar, *Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1994,* Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1-20.

Başar, Zeki (1972). *Erzurum’da Tıbbi ve Mistik Folklor Araştırmaları,* Ankara.

Bekki, Salahaddin (2008). Çorum-Dodurga’da Bir İnanç Merkezi: Mehmet Dede Tekke Köyü ve At Kurbanı, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Dergisi, 47,* 93-110.

Candan, Mehmet (1961). *Kastamonu’da Yağmur Duası, TFA, 6,* 2342.

Çatık, Seher (2013). *Nazilli Halk İnançları,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bozok Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yozgat.

Çete, Burhanettin (1955). Mersin Tepe Köyü Dodu, *TFA, 3 (67),* 1368.

Cinlioğlu, Halis Turgut (1961). Tokat’ta Yağmur Duası, *TFA, 6/138,* 2304.

Durdu Kalaycı, Bircan (2010). Kütahya’da Halk Meteorolojisi ve Halk Takvimi ile İlgili Bazı Gelenek ve İnanışlar, *Kütahya Halk Kültürü Araştırmaları, Kütahya Valiliği Yayınları,* 180-185.

Düzgün, Dilaver (1999). *Erzurum Köy Seyirlik Oyunları,* Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.

Erdem, İbrahim (2008). *Bozkır İlçesi Manevi Halk İnançlarının Dinler Tarihi ve Din Fenomenolojisi Açısından Tahlili,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi,

Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Konya.

Erginer, Gürbüz (1997). *Kurban-Kurbanın Kökenleri ve Anadolu’da Kanlı Kurban Ritüelleri,* İstanbul.

Frazer, James G. (1991). *Altın Dal I,* (Çev. Mehmet H. Doğan), İstanbul: Payel Yayınları.

Gözaydın, Nevzat (1972). Yağmur Duası Üzerine Derlemeler, *TFA, 14/274,* 6312.

İnan, Abdülkadir (1959). Türlü Törenlerde Ters Giyme Âdeti, *TFA, 5/116,* 1861.

İnce, Gül (2009). *Hatay’da Türbe, Yatır ve Ziyaret Kavramlarına Bağlı Olarak Gelişen İnanış ve Uygulamalar,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

İşçiler, Salim Sami (1961). Tekirdağ’da Yağmur Duası, *TFA, 7,* 2479.

Kılıç, Sami (2011). Uşak ve Çevresinde Yağmur Yağdırma Uygulamaları (Takmak Köyü Örneği), *Turkish Studies, 6/1,* 495-506.

Konya, Elif Şebnem (2014). *Türkiye’de Yağmur Törenleri ve Yağmur İlgili İnanışlar,* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler

Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Halk Bilim (Folklor) Bilim Dalı, Erzurum.

Köse, Mürsel (1965). Godu-Godu (Kepçe Gelin), *TFA*, 9/187, 3650-3652.

Köseoğlu, İbrahim (2009). *Elazığ Merkezine Bağlı Tadım Köyü Alevilerinin Halk İnanışları ve Bunların Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Elazığ.

Oğuz, M. Öcal, Işıkhan, Tuğçe (2006). *2005 Yılında Çorum'da Yaşayan Geleneksel Kutlamalar*, Hitit Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Türk Halkbilimi Topluluğu Yayınları: 6.

Ökse, A. Tuba (2006). Eski Önasya'dan Günümüze Yeni Yıl Bayramları, Bereket ve Yağmur Yağdırma Törenleri, *Bilig*, 36, 47-68.

Örnek, Sedat Veyis (1971). *Etnoloji Sözlüğü*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.

Örnek, Sedat Veyis (1973). *Budunbilim Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Özsağdıç, Mahir (1953). Ürgüp'te Yağmur Duası, *TFA*, 9/193, 3815-3816.

Polat, Bayram (2007). Türk Kültüründe Yağmur Duası (Azatlı Kasabası Örneği), *Dini Araştırmalar*, 9/27, 275-283.

Selvi, Himmet (1969). Sıraç Köyü'nde Yağmur Duası, *TFA*, 12, 5291.

Şimşek, Esmâ (2003). Anadolu'da Yağmur Duasına Bağlı Olarak Oynanan Bir Oyun: 'Çömçeli Gelin', *Millî Folklor*, 8/60, 78-87.

Şişman, Bekir (2003). Samsun'da İcra Edilen Bir Yağmur Duası Ritüeli ve Türk Kültür Tarihi Bağlamında Düşündürdükleri, *Millî Folklor*, 8/58, 86-92.

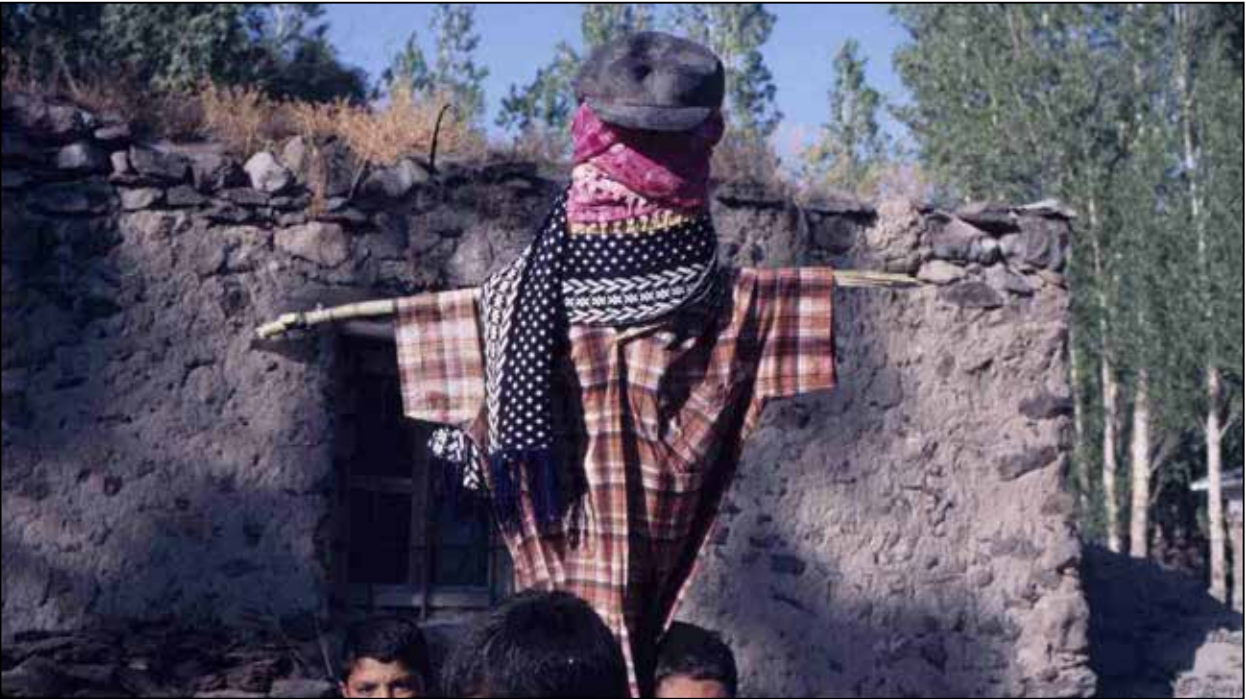
Turgay, Rıfat (1961). Ankara'da (Horan Köyü) Yağmur Duası, *TFA*, 6, 2415.

Uz, Mustafa (1954). Kadırlı'de Yağmur Duaları: Taş Yazma, *TFA*, 3, s. 65.

Ek

Resim 1: Bodi Oyunu - Muş/Bulanık/Güllüova Köyü (Kültür ve Turizm Bakanlığı, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, Bilgi ve Belge Merkezi / S1987.0568)

Resim 2: Bodi Oyunu-Muş/Bulanık/Güllüova Köyü (Kültür ve Turizm Bakanlığı, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, Bilgi ve Belge Merkezi /S1987.0571)

Resim 3: Yağmur Gelini-Ankara/Merkez (Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Bilgi ve Belge Merkezi / S1990.0671)

Resim 4: Yağmur Duası - Çankırı/Kızılırmak/Güneykişla Köyü (Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Bilgi ve Belge Merkezi / S1994.0973)

Resim 5: Yağmur Duası-Çankırı/Kızılırmak/ Güneykışla Köyü (Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Bilgi ve Belge Merkezi/ S1994.0974)

Resim 6: Yağmur Duasına Çıkmış Çocuklar -Konya/Güneysınır/Sarıhacı Köyü (Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Bilgi ve Belge Merkezi/ S1994.1773)

Resim 7: Udu (Bodu)Gezdirme - Kayseri/Bünyan (Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Bilgi ve Belge Merkezi/ S2002.1924)

Resim 8: Yağmur Duasında Topluca Pişirilen Yemekler- Çorum/Boğazkale/Evcı Köyü (Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Bilgi ve Belge Merkezi/ F2011.7619)

Resim 9: Yağmur Duasına Katılan Kadınlar- Çorum/Boğazkale/Evcı Köyü (Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Bilgi ve Belge Merkezi/F2011.7661)